

7. ábra. A 3. honvéd kerékpáros század oszlopban, 1916., Kisrákos (Fotó: HM HIM, 87.77)

Sőregi Zoltán*

A Magyar Királyi Honvédség első kerékpáros csapatai II. rész

A tanulmány I. része 1897-től, a kerékpárosokra vonatkozó első ismert dokumentált adattól tekintette át a Magyar Királyi Honvédségben alkalmazott kerékpáros csapatok öltözködését, felszerelését és kiképzési szabályzatát, illetve felállításuk és szervezetszerű alkalmazásuk kialakulását, valamint a velük szemben támasztott követelményeket. A 2. rész a hadrendbe állított 1909M Steyr gyártmányú kerékpár műszaki leírását, és a betegszállító típus paramétereit adja közre, majd vázlatosan ismerteti a világháborúban részt vevő honvéd kerékpáros alakulatok szerepét.

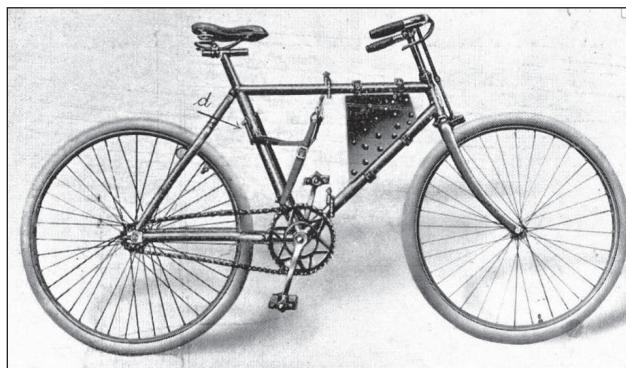
A 1909 M STEYR GYÁRTMÁNYÚ ÖSSZECSUKHATÓ KERÉKPÁR FŐBB ADATAI

Váz: a hajtótengely középpontjától a nyeregvás felső széléig mérve 500 mm magas, 2 csuklója van az összekapcsoláshoz, csukaszűrke zománcolták.

Kerekek: 28" átmérőjűek, fúvott gumiabronccsal, szürkére zománcolt acélabroncsokkal és küllőkkel.

Agyak: mind az első, mind a hátsó kerék részére tömör acélrúdból gyártva, csereszabatosak, a hátsó kerék tenge-

8. ábra. Kerékpáros kiképzés, 1916., Kisrákos (Fotó: HM HIM, 107934)

9. ábra. 1909. mintájú katonai kerékpár (Fotó a szerző gyűjteményéből)

lye megfelelő nagyságú csavarmenetes, hogy szükség esetén az első kerékben is használható legyen.

Villa: patkó alakú Mannesmann-csőből vont fejjel és erős csövekből vont hüvelyekkel.

Kormány: kissé előre hajló, szarufogantyúkkal rendelkezik, összehajtható. A feszítőcsavar az összehajtókészülék alatt a kormányfejben található.

Fék: közönséges fék, amely az első keréken fékez. A fékemeltyű a fékrúdra hajló kanál alakú fejjel rendelkezik.

Nyereg: B. A. L. nyereg, 9-es számú, erős, nikkelezett rugókkal.

Szerszámtáska: szürke vitorlavászonból készült. A táskában a rendes felszereléshez tartozó szivattyú, az összes csapágy, kónusz, csavar és anyacsavarokhoz való egyetemes kulcs, a javítószerek doboza, valamint esetleges tartalékreszek találhatóak.

Zománcozás: a váz, az első kerék, az abroncsok és küllők csukaszűrke színre emaillezettek.¹⁶

Barnítás: a kerékpár eredetileg fényezett alkatrészei (a kormányrúd, a fék, a hajtókarok, a lánckerekek, az agyak, a csavarok és anyacsavarok) barnított árnyalatot kaptak.

* ORCID: 0000-0003-0222-3470

Összehajtó-készülék: a kerékpár vázának felső és alsó összekötőcsövén egy-egy csukló helyezkedik el, amelynek kinyitása után a váz összehajthatóvá válik. Hasonló szerkezetű a kormányrúd fejénél levő készülék is. A nyeregvascső oldalán egy kampó található, amely a kerékpár összehajtásakor a váz fején levő gyűrűbe kapcsolandó.

Hordkészülék: a váz nyeregvascső jobb oldalára a hordszj kengyeleket, bal oldalára pedig a kenderből készült, könnyen megfeszíthető hordozóövet szerelték fel. Mindkét hordszj hajtás közben a váz felső csövén lévő csatba akasztandó. A bal oldali hátsó villacsövön és a támaszcsövön egy-egy karikát rögzítettek, amelybe – felmálházás esetén – a hordszjak kapcsolandók be.

A kerékpárlámpa: Riemann-féle Germania olajlámpa, amely erős fénnel világít. A világító anyag 4 rész tiszta repceolaj, és egy rész petróleum keveréke.

A századparancsnok kerékpárján még egy cyclométer (kilométermutató) is felszerelték. Minden tiszt kerékpárt ezenkívül elláttak jelzőkürttel is. Egy-egy szolgálati kerékpár a kincstár számára 198 koronába került.

A BETEGSZÁLLÍTÓ KERÉKPÁR

A kerékpáros századnak két betegszállító kerékpárja volt, amelyeket a gyakorlatok időtartamára a Vöröskereszt¹⁷ bocsátott rendelkezésükre. Ezeket a kerékpárokon menet közben a század sebesültvivői hajtották. Amikor a század tűzharchoz fejlődött, akkor ezeket a kerékpárokat taligaszzerű hordályakká alakították át. Jó utakon, kemény, sima talajon a sebesültszállításnak másik módját is gyakorolták, ilyen esetekben a hordály végét egy közönséges szolgálati kerékpár nyeregvasához csatolták, és a sebesültet vontatva szállították.

A MOTORKERÉKPÁROK

A századhoz beosztott 4 db motorkerékpár a graz-i Puch cég gyárában készült. Mindegyik motor kéthengeres, 7 LE-s jármű volt és „mellékkocsi”-t (oldalkocsit) is csatoltak hozzá. Egy-egy jármű a kincstárnak darabonként 2076 koronájába került. A motorok vezetésére a Puch-cég, az 1. honvéd gyalogezred tényleges állományából 4 embert képzett ki. Ezeket a járműveket különféle célokra alkalmazták:

- mindegyik mellékkocsin egy géppuskairányzó ült, kezében egy géppuskával. (A lőszerkezelő katona rendes szolgálati kerékpáron követte.)
- mindegyik mellékkocsin egy kerékpárjavító műszer-ész ült, kezében egy összehajtott tartalékkerékpárral. (Ha egy ember a gépe miatt a századból elmaradt, az egyik műszerész leadott neki egy tartalékkerékpárt, a sérült kerékpárt pedig a helyszínen kijavította és a motorral a század után felzárkózott.)
- a motorokat küldöncszolgálatra is alkalmazták.

A GÉPKOCSIK

A kerékpáros századhoz vonatjárműként négy Csonka 16 LE típusú 2 m³-es postaközvetítő gépkocsit osztottak be. Ezeket a járműveket a budapesti posta- és táviróigazgatóság bocsátotta az I. kerületi parancsnokság rendelkezésére. Gépkocsivezetőként fegyvergyakorlatra kötelezett postás gépkocsivezetőket alkalmaztak, akiknek a teljesített szolgálatot beszámították fegyvergyakorlatnak. Polgári fizetésükön kívül szakaszve-

zetői zsoldban és egyéb legénységi illetményben részesültek.

Minden gépkocsi tetejére felmálházták egy-egy szakasz legénységének a hátbőröndjeit és köpenyeit, majd a csomagokat sátorlapokkal takarták le.

A gépkocsi belsejébe 1 db kötszert tartalmazó bőrönd és 1 db orvosi szerelék táskába került, valamint néhány tartalékkerékpár, javító szerszámok, kerékpár-pótalkatrészek, puskához való tartaléklőszerkezetek, tiszt és egyéb poggyász, valamint egy-egy géppuska a hozzátartozó lőszerrel.

A gépkocsivezető lábánál helyeztek el egy főzőládát, amelyben útközben a szakasz számára főztek. A gépkocsi ily módon helyettesítették a lőszer-, konyha-, szerző- és málhakocsikat.¹⁸

A kerékpáros-század 1910. augusztus 17-től 31-ig Budapest környékén gyakorlatozott, szeptember 1–10-ig pedig a hadosztálygyakorlatokon és a cs. és kir. 15. hadosztállyal tartott együttes gyakorlaton vett részt.

Általában a következő feladatokat hajtották végre:

- vízválasztó nyereg megszállása és tartása;
- széles erdőövből kibontakozás biztosítása;
- a főcsapat fejlődéséhez támpontul szükséges magaslat gyors elfoglalása;
- az ellenség oldalába való működések;
- közlekedő vonalak, útcsomópontok lezárása;
- a visszavonuló ellenséggel az összeköttetés fenntartása, éjjelező körleteinek felderítése;
- felderítés önállóan, mint felderítő különítmény;
- felderítés a hadosztálylovassággal együttesen;
- erőszakos felderítés;
- tüntetések; az ellenség félrevezetése, előnyomulásának késleltetése;
- rajtaütések;
- mozgó tartalék.

Az 1912-ben lefolytatott gyakorlaton ugyancsak alkalmi kerékpáros alakulatokat állítottak fel.

Az I. honvéd kerület a gyakorlatok idejére egy kerékpáros századot állított ki, amely a 11. honvéd lovashadosztály kötelékében a királygyakorlaton¹⁹ is részt vett. A század – amely 128 főből állt, 124 db összehajtható kerékpárral, és 4 db motorkerékpárral volt felszerelve – három lövészszerkezetet állított ki egyenként 26 fővel, és egy géppuskás osztagot 39 fővel. Ezenkívül mind a hét honvédkerület egy-egy kerékpáros fél századot állított fel, egyenként 80–80 db, a 20. honvéd gyalog tartalék hadosztály 1 kerékpáros századot 120 db összehajtható kerékpárral.²⁰

Az 1913 nyarán Tolna vármegyében, a Tamási járás területén lebonyolított nagyszabású lovassági hadgyakorlaton is részt vettek a honvéd kerékpárosok a „10. lovashadosztály kötelékében, amely ez alkalommal a 8. és 10. huszárezredből, az 1. és 7. honvédhuszárezredből, a 4. és 5. lovaglótüzér osztályból, egy honvéd kerékpáros századból és két géppuskaosztagból állt”.²¹ Az ellenfél is alkalmazott kerékpárosokat: az alkalmi kombinált lovas hadosztály (5. dragonos, 6. huszár-, 12. ulánuszred, két kerékpáros század és egy géppuskaosztag) a közös (császári és királyi) haderő kötelékébe tartozó 24. és 29. vadászszázaljak kerékpáros századait vetette be.²² A honvéd kerékpárosok részt vettek az I. Ferenc József születésnapja alkalmából augusztus 18-án rendezett tamási díszszemlén is.²³

Az 1913. őszi gyakorlaton az I. és II. honvéd kerület állított fel egy-egy alkalmi kerékpáros századot, egy-egy kerékpáros géppuskás osztaggal, amelyek a századok IV. szakaszaként működtek. Részletesen a II. honvéd kerület által Bodó János főhadnagy²⁴ parancsnoksága alatt kiállított, a gyakorlat idejére a 11. honvéd lovas hadosztályparancsnoksághoz beosztott kerékpáros géppuskás osz-

tag felépítését ismerjük: a géppuskás osztag állománya 39 fő volt (1 alantos tiszt, 1 szakaszvezető, 2 tizedes, 2 őrző, 30 honvéd, 1 műszerész, 1 fegyvermester és 1 tisztiszolga). Beosztás szerint 1 tiszt szakaszparancsnok, 1 szolgálatvezető, 1 távmérő, 1 küldönc, 2 irányzó, 2 puskaívő, 2 tartalékpuskaívő, 2 állványívő, 2 tartalék állványívő, 20 lőszervívő, 2 víztartóívő, 2 szerelkes ladaívő (a műszerész és a fegyvermester) és 1 tisztiszolga. A tisztek és a teljes legénység 1909. évi mintájú katonai összehajtható kerékpárral voltak ellátva. A 39 kerékpárból 7 rendszeren összehajtható volt (a tiszt, a szolgálatvezető, a távmérő, a küldönc, a 2 irányzó és a tisztiszolga kerékpárja), a többi a puska és egyéb anyag fölmálházásához megfelelő hordkészülékkel látták el.²⁵

KERÉKPÁROSOK A VILÁGHÁBORÚBAN

Az első világháború kitörésekor a kerékpárosok honvédségi kötelékben történő alkalmazása két módon történt. A honvéd lovashadosztályok hadrendjébe egy-egy kerékpáros század került. Az 5. honvéd lovashadosztály alárendelt alakulata az 1. (felállítója az I. honvéd kerület a 30. honvéd gyalogezrednél Budapesten), míg a 11. honvéd lovashadosztályé a 2. honvéd kerékpáros század (felállítója a II. honvéd kerület a 3. honvéd gyalogezrednél Debrecenben) volt.²⁶ A századoknál szolgáló katonákat valószínűleg kerékpározási tudásuk alapján vezényelték a felállító kerület állományából. Nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy a tiszt állománynak legalább a fele a tényleges állományból kerüljön ki, míg a legénységnél a tartalékosok aránya megegyezzen a felállító kerület által mozgósított gyalogsági alakulatokéval. A tartalékos legénységet a mozgósításig eredeti alakulatának állományában tartották nyilván, a mozgósítást követően a kerékpáros századot felállító gyalogezred állományába került. A megalakuló honvéd kerékpáros századok az alábbi módon épültek fel:

Tisztek:

- 1 századparancsnok (főhadnagy vagy százados),
- 4 alantos (beosztott) tiszt, szakaszparancsnok,
- 1 orvos vagy segédorvos-helyettes.

Valamennyien kerékpárosok, gyalogtiszti karddal és ismétlőpisztollyal voltak ellátva.

Legénység:

- 126 fő, köztük a szakbeosztásokat (számívő, fegyvermester, mechanikus stb.) ellátó altisztek is.
- 8 fő motorkerékpáros, akiket nem a tartalékosok közül vezényeltek, hanem a honvédelmi miniszter vezényelte őket.

Fegyverzetük jellemzően szurony és ismétlőkarabély, illetve egyes beosztásoknál kardszurony és ismétlőpisztoly volt.

A századot – amely három kerékpáros szakaszból és egy géppuskás osztagból állt – összesen 124 db tiszt és legénységi kerékpárral, valamint 4 db tartalék kerékpárral szerelték fel. Emellett 2 db teherautó és 2 db motorkerékpár tartozott a század állományába. Egy kerékpáros szakaszba egy szakaszvezetőt, két-két tizedest, illetve őrzetőt, egy kürtöst és 17 honvédot osztottak be harcos állományként, emellett egy tisztiszolga és egy tizedesi rendfokozatú mechanikus tartozott a szakaszba. A géppuskás osztagnak 2 db géppuskája volt, amelyeket a hozzájuk tartozó szerelésekkel, illetve lőszerrel együtt legénységi kerékpárokon továbbítottak.

Itt emlékezünk meg a magyar honvéd kerékpárosok első ismert tiszt hős halottjáról: Sáffáry Lajosról. A 30. honvéd gyalogezred állományába tartozó főhadnagy 1915. június

25-én Dobronoutznál (Bukovina) éjjeli támadásra indult az 1. honvéd kerékpáros század élén, amikor gránátalálatól hősi halált halt. A helyszínen temették el, testét családja később Pécsre szállította, ahol végső nyugalomra helyezték.

De a hadvezetés az önkéntes kerékpárosok intézményét is fenntartotta. Egy 1914. november 28-án közzétett felhívás szerint a budapesti katonai parancsnokság területén népfelkelési kötelezettség alá nem eső állomány részére önként jelentkezőket toboroztak önkéntes kerékpáros szolgálatra. Jelentkezési feltételek: 17. életév betöltése, katonai szolgálat teljesítése és feddhetetlenség. A jelentkezési határidő 1914. december 5-én volt Kislinger Károly századosnál, a Falk Miksa utca 9.-ben (Károly főherceg laktanya).²⁷

A felállított önkéntes kerékpáros kötelékeket a harcterre vezényelték, alkalmazásukról csupán töredékes adataink vannak. A dokumentumok szerint 1915 augusztusában a császári és királyi haderő kötelékében működő kerékpáros vadászszázalókat²⁸ egy honvéd kerékpáros századdal is kiegészítették, így a zászlóalj 5 század + 10 géppuska erejű lett. Valószínű, hogy a kerékpárosok alkalmazásának fenntartásáért előnyeit már felismerték, de a háborús körülmények megnehezítették a szervezést és alkalmazást. Erre utal, hogy 1915. október 1-jén a Városligetben tartott nagyszabású katonai ünnepélyen részt vettek a budapesti kerékpáros önkéntesek, valamint egy kerékpáros géppuskás osztag is. A program szerint: „(.) 1. Szabad gyakorlatok. Bemutatja a cs. és kir. 32. és 38. gyalogezred pótzászlóaljaiból 10-10 ember. 2. A m. kir. honvéd kerékpáros-géppuskásosztag gyakorlatai. Bemutatja 20 ember. Az elenség tűzzel való rajtaütése zártrendű alakzatból. (...) 4. A budapesti Önkéntes kerékpáros-század gyakorlatai. Bemutatja 60 ember. Zártgyakorlatok. Tűzzel való meglepetésszerű támadás. A harc megszakitása. (...)”²⁹

A korabeli sajtó így írt az eseményről: „A háttérből egyszerre kerékpáros csapat száguldott a színre. Alig vettük észre érkezésüket. Szempillantás alatt leugrottak gépeikről, földre vetették magukat és riasztó puskatűzet adtak. A budapesti önkéntes kerékpáros század mutatta be, miként támadja a meglepetésszerűen fölbukkanó ellenséget.”³⁰

A különféle alkalmi, szakasz-század erejű önkéntes csoportokat 1915. október 30-tól „népfelkelő kerékpáros zászlóalj” (század, szakasz) elnevezéssel alakulattá szervezték. Tagjaik rendfokozatukat rozettákkal jelezték, valamint gallérjukon hatküllős kerék utalt a csapatnemre.³¹ A vonatkozó rendelet szövege szerint:

„Tiszti szolgálatot teljesítő egyének aranyból csillagrózsácskát és aranyozott fémből sajtolt kereket, a legénység celluloidból készült kereket, az altisztek pedig ezen kívül celluloidból készült csillagrózsácskát viselnek. Az őrmesteri gallér-paszományka zöld színnel átszőtt sárga selyemből készül. A zászlóaljparancsnokok (VIII. rangosztály) ezenkívül a törzstiszti paszomány mintázatával azonos, zöld színnel átszőtt széles ezüst gallér-paszományt viselnek. A zászlóalj parancsnokok az ezüst paszományon egy-egy arany csillagrózsácskát viselnek. Félzászlóalj- és századparancsnokok 3, fél századparancsnokok 2, a többi tiszt szolgálatot teljesítő egyének 1 csillagrózsácskát viselnek. Tiszti szolgálatot teljesítő összes egyének számára ezüst, altisztek számára zöld színnel átszőtt fehér gyapjúból készült kardbojt rendszeresítettik.”³²

1916-ban a sorgyalogság kötelékében már 5 honvéd kerékpáros század létezéséről rendelkezünk részinformációkkal.

Az 1917. évi március hó 17-én kelt 26. számú Rendelet Közlönyben (Szabályrendeletek) közzét, 25256/eln. 7. számú Kőrrendelet – több más csapatnemi jelvényrel együtt – már tombakból³³ készült kerékpáros csapatjelvény

10. ábra. A cs. és kir. kerékpáros zászlóaljban szolgáló honvédtisztek 1916. elején. 1. Teodorovics János szds., 2. Bonda Géza hdgy., 3. Valentin Ottó hdpj., 4. Wuchkler István hdpj., 5. Fábián István hdpj. őrm., 6. Szép József zls. (Fotó a szerző gyűjteményéből)

11. ábra. A katonai zubbony gallérján a kerékpáros csapatnemi jelzés látható (Fotó a szerző gyűjteményéből)

amelyeket beolvasztottak a kerékpáros vadászászlóaljba, valamint a megalakuló honvéd kerékpáros zászlóaljba. A két zászlóaljból ugyanakkor egy-egy régi századot kiemeltek, és egy harmadik újonnan szervezett önkéntes kerékpáros századdal megerősítve megalakították a 2. kerékpáros vadászászlóalját.³⁵

A hátsószágban az első kerékpáros póttest 1917 tavaszán, Vácon alakult meg. A közelebbi időpont nem ismert, de a helyi sajtó április 15-én írt arról, hogy „egy századnyi nagyságú kerékpárososztag érkezett egy százados és több oktató tiszt vezetése alatt, a kik a további intézkedésig váci

rendszeresítéséről is intézkedett. A rendelet szövege szerint: „A honvéd kerékpáros századok és kerékpáros osztagok összes személyei által, a galléron és a sapka baloldalán. A csapatoknál szervezetileg beosztott egyéb kerékpárosok e jelvényt csakis a galléron viselik, a sapka baloldalán pedig az őket megillető csapatjelzést viselik.”³⁴ A jelvény viselését a december 22-én kiadott Rendeleti Közlönyben szabályozták.

A harctéren tartózkodó önkéntes kerékpáros al egységekből 1918 januárjában két önkéntes kerékpáros századot szerveztek,

12. ábra. A 3. honvéd kerékpáros századhoz vezényelt 1. honvéd gyalogezredbeli honvédek csoportja a kistrákos gyakorlótéren, 1916. (Fotó: HM HIM, 91035)

13. ábra. A 3. honvéd kerékpáros század tisztikara, 1916., Kistrákos (Fotó: HM HIM, 87.74)

lakosok lesznek.”³⁶ 1918. február 28-tól a felállított póttosztag hivatalosan is pótszázaddá alakult³⁷ a budapesti I. honvéd kerületi parancsnokság alárendeltségében, váci székhellyel. A megalakuló pótszázad részére 150 gyakorló kerékpárt utaltak ki, valamint a javításhoz szükséges műhelyfelszerelés kiutalásáról is intézkedtek. Állománya 15 tiszt, 45 altiszt, 420 honvéd, a géppuskás pótszázadé 5 tiszt, 10 altiszt, 50 honvéd.³⁸ A pótszázad 1918. 04. 21-én Kiskunfélegyházára települt át, ahol – közvetett adatok szerint – a háború végéig állomásoztak.

1918. július 1-én beosztottak a zászlóalj mellé egy géppuskás századot, ugyanakkor minden kerékpáros század IV. szakaszát géppuskássá szervezték 4 szabványos géppuskával³⁹ (a kerékpáros zászlóalj kerékpáros századainak egy szakasza még az 1920-as években is géppuskás szakasként szerepelt⁴⁰). A kerékpáros pótszázad állománya – amelynek elérésére a szabályok szerint minden hónap 1-re törekedni kellett – így a következőképpen módosult: 7 tiszt, 20 altiszt, 180 honvéd, a géppuskás pótszázadé 6 tiszt, 12 altiszt, 60 honvéd.⁴¹

14. ábra. Kerékpáros honvéd ügyességi jelvénnel és általános rohamcsapatjelvénnel 1918-ban (Fotó a szerző gyűjteményéből)

15. ábra. Kerékpáros géppuskás szakasz rajvonalan, 1916., Kisrákos (Fotó: HM HIM, 87.76)

Az 1. HONVÉD KERÉKPÁROS ZÁSZLÓALJ 1918⁴²

A zászlóalj Baselga de Piné-ban⁴³ alakul meg, a tényleges hadrafoghatóságot azonban csak lassan érték el. Mindvégig az olasz harctéren tevékenykedtek. 1918. január 25-én Theodorovits János százados⁴⁴ vette át a formálódó zászlóalj parancsnokságát. Az alakulat csak lassan épült ki: a megalakuláskor élelmezési létszáma 310 fő volt, 1. és 2. százada 1-1, a 3. és 4. százada 2-2 géppuskás szakaszból állt, és még a február 7-ei állapota szerint is legfeljebb egy géppuskás századként vehették számításba. A személyi és anyagi kiegészítés folyamatosan érkezett, február 25-én 2 db 9 cm-es aknavetőt, 2 db kis gránátvetőt állítottak csatorba, majd március 1-én 124 fő pótlás érkezett. 16-án

bevetethetővé vált a zászlóalj vonata is, amely ekkor 10 db 3 tonnás teherautóból, valamint egy további, ismeretlen rendeltetésű járműből állt. Ezt követően a kezdetben 10 tisztből és 396 főnyi legénységből álló alakulatot a délnyugati (olasz) harctéren alkalmazták. A zászlóalj parancsnokságát később Lemberkovics Alajos százados⁴⁵ vette át, aki a Monarchia összeomlását követően, 1918. november 24-én Kiskunfélegyházára vezette haza a 280 főből álló, 1 db személy-, 2 db teherautóval, 4 db motorkeréppárral, 2 db mozgókonyhával, valamint 137 db keréppárral rendelkező alakulatot.

(A szerző a cikk megírásához nyújtott segítségért ezúton mond köszönetet Áts Istvánnak, Bálint Ferencnek, Kajon Árpádnak és Ocskay Zoltánnak.)

JEGYZETEK

- 16 Zománczási eljárás.
- 17 Magyar Szent Korona Országai Vörös-Kereszt Egylet.
- 18 Szilágyi Lajos, Piskárkosi: „Honvéd kerékpáros század” In: *Magyar Katonai Közlöny*, 1911., 27–29. o.
- 19 A király jelenlétében, illetve vezetése mellett végrehajtott nagyobb szabású őszi hadgyakorlat.
- 20 *Pesti Hírlap*, 1912. 08. 08., 8. o.
- 21 *Tolnavármegye és a Közérdek*, 1913. augusztus 18., 2. o.
- 22 Uo., 1913. július 14., 3. o.
- 23 Uo., 1913. augusztus 21., 2. o.
- 24 Bodó János, diósdai (Törökpolya, 1886–?, 1961.) A nagyváradi hadapródiskola elvégzése után 16 évig, mint tényleges honvédtiszt szolgált a szegedi magyar királyi 5. honvéd gyalogezrednél. A háború alatt harctéri szolgálatot teljesített, mint a III. zászlóalj géppuskás osztagának parancsnoka. Katonai pályája alatt tudományos irodalmi munkásságot fejtett ki. Számos szakfolyóirat állandó munkatársa volt, több könyvet is írt. A háborút követően örnagyi rendfokozatban nyugállományba vonult, majd politikai pályára lépett.
- 25 Bodó János: „A géppuskákról. Kerékpáros géppuskás-osztagok.” In.: *Magyar Katonai Közlöny*, 1914., 259–263. o.
- 26 Szakonyi Lajos – Markó Árpád et al.: *A magyar huszár. A magyar lovaskatona ezer évének története*. Budapest, Reé, 1936., 194. o.
- 27 *Pesti Hírlap*, 1914. november 28., 6. o.
- 28 A kerékpáros vadászzászlóalj a 11., 20., 24. és 29. vadászzászlóalj kerékpáros századaiból alakult meg a mozgósításkor, és a császári és királyi 7. lovashadosztály alárendeltségébe került. Később – a honvéd kerékpárosokhoz hasonlóan – a délnyugati harctéren folytatta a háborút.
- 29 *Az Est*, 1915. 10. 02., 2. o.
- 30 *Budapesti Hírlap*, 1915. 10. 02., 8. o.
- 31 *Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára*, 1915. 10. 30., 449. o.
- 32 Uo.
- 33 Aranyhárom színű rézcink-ötvözet, amelynek cinktartalma a 18%-ot nem haladja meg.
- 34 *Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára*, 1917. 12. 22., 685. o.
- 35 Kemechey Jenő: „A kerékpáros szervezés múltja és jelene”, 33. o. In: *Magyar Katonai Szemle*, IV/2. 1934.
- 36 Váci Hírlap, 1917. 04. 15., 2. o.
- 37 HM 736 eln. 1/1918.
- 38 Uo., 1. melléklet.
- 39 Uo.
- 40 Erdeős László: *Egy emberöltő a zászló alatt háborúban és békében*. Attraktor kiadó, 2012., Budapest.
- 41 HM 15022 eln. 1/1918.
- 42 Hadtörténelmi Levéltár II. 3969. doboz, Az 1. honvéd kerékpáros zászlóalj iratai.
- 43 Település Olaszországban, Trento megyében.
- 44 Theodorovits János (?-?) a Ludovika Akadémián 1907. augusztus 20-án avatták hadnaggyá, a szatmári 12. honvéd gyalogezredbe nyert beosztást. 1915-ben a 24. vadászzászlóaljnál volt beosztva (feltehetően annak kerékpáros századánál). 1918. elején a 12. honvéd gyalogezred állományába tartozott. 1923-ban a hajmáskéri 2. honvéd kerékpáros zászlóalj kötelékében szolgált.
- 45 Lemberkovics (Lemberkovits) Alajos vezérőrnagy (Négyes, 1888. június 14. –?) eredeti alakulata a 15. honvéd gyalogezred volt. A pályafutásáról jelenleg ismert adatok szerint 1914. augusztus 28-tól a magyar királyi 1. honvéd kerékpáros század megbízott parancsnoka volt, majd 1917.08.20-ától az 1. honvéd kerékpáros zászlóalj parancsnoki teendőit látta el. Ezek az adatok több helyen ellentmondanak a jelen tanulmányban szereplő újabb értesüléseknek. Vö. Szakály Sándor: *A magyar katonai felső vezetés, 1938–1945*. Lexikon és adattár. Ister Kiadó, Budapest, 2001., 202–203. o.